

Maija Rozīte

TŪRISMA ATTĪSTĪBA LATVIJĀ

Mūsdienās tūrisms ir nozīmīga pasaules saimniecības sastāvdaļa un iecienīts brīvā laika pavadīšanas veids. Pēc Latvijas neatkarības atgūšanas tūrisms ir kļuvis par atzītu uzņēmējdarbības sfēru. Pašreiz mūsu valstī darbojas dažādas tūrisma un ceļojumu firmas, atvērtas modernas viesnīcas un viesu mājas, pilsētas un lauku pagasti arvien vairāk izvēlas tūrisma kā jaunu pašvaldības saimniecības nozari. Tomēr tūrisms Latvijā nav jauna parādība, tādēļ šā pētījuma mērķis ir analizēt tūrisma rašanās un attīstības apstākļus, raksturot tūrisma attīstības posmus un to iezīmes, novērtēt iepriekšējo gadu sasniegumus tūrisma organizācijā. Galvenā uzmanība pievērsta tūrisma uzņēmumu darbībai Rīgā, bet tūrisma norises Latvijas pārējā teritorijā ir analizētas galvaspilsētas tūrisma attīstības kontekstā. Īpaša vieta ierādīta tūrisma uzņēmumu darbības statistiskajiem raksturojumiem, lai salīdzinātu tūrisma industrijas attīstību dažādos periodos.

Pētījumā izmantoti agrāk publicētie un līdz šim nepublicētie arhīvu materiāli, Valsts statistikas komitejas dati, kā arī par šo tēmu izdotās monogrāfijas un raksti periodikā.

Latvijas tūrisma vēsturē var nodalīt četrus periodus, kurus raksturo tūrisma organizācija, tūrisma industrijas uzņēmumu tips, tūrisma veidi, ceļotāju skaits un plūsmas.¹ Tie ir: 1) ceļojumi viduslaikos un tūrisma saimniecības rašanās 19. gadsimtā; 2) neatkarīgās Latvijas periods (1920–1940); 3) padomju periods (1940–1990); 4) mūsdienas (no 1991). Šajā rakstā aplūkoti pirmie divi periodi.

Ceļojumi viduslaikos un tūrisma saimniecības rašanās 19. gadsimtā

Lai gan cilvēki ceļo kopš seniem laikiem, tūrisma jēdziens (angļu val. – *tourism*) parādās tikai 19. gs. sākumā. Atbilstoši mūsdienās pieņemtajām tūrisma un tūrista definīcijām dažādi iedzīvotāju pārvietošanās veidi iepriekšējos gadsimtos nav tūrisma ceļojumi, tāpēc, raksturojot tūrisma vēsturi, tos dēvē vienkārši par ceļojumiem. Taču tie radīja priekšnoteikumus tūrisma attīstībai. Pateicoties tirdzniecības, reliģiskajiem ceļojumiem un arī karagājieniem, attīstījās ceļu tīkls un transporta līdzekļi, tika radītas kartes un izdoti ceļveži, ierīkotas naktsmītnes un atvērtas ceļojumu aģentūras.

Rīga jau kopš tās dibināšanas ar intensīviem tirdznieciskiem un politiskiem sakariem ir saistīta ar citām Eiropas valstīm un pilsētām, tādēļ rīdzinieki vienmēr devušies īsākos un garākos ceļojumos, savukārt Rīga bija citu valstu ceļotāju galamērķis. Attīstoties ceļotāju kustībai, veidojās arī pirmie saimnieciskie uzņēmumi ceļotāju apkalpošanai. Latvijas teritorijā tie bija krogi. Kā liecina vēsturnieku pētījumi, pirmās ziņas par lauku krogiem Latvijas teritorijā atrodamas jau 13. gs. dokumentos.² 15. gs. Vidzemē darbojās 20 krogi, bet 16. gs. pirmajā pusē visā Latvijas teritorijā – 56 krogi. Rīgā pirmā viesnīca uzbūvēta 1435. gadā.³ Tātad tūrisma saimniecības pirmsākumi Latvijas teritorijā datējami ar 13. gs., bet Rīgā ar 15. gs. Līdzās tirgotāju ceļojumiem, kas bija galvenie viduslaikos, 15. un 16. gs. attīstījās arī zeļļu ceļojumi, jo Rietumeiropas pilsētu cunftu statūtos bija iekļauta prasība, ka zeļļiem pirms meistara tiesību iegūšanas ir jādodas mācību ceļojumā. Zeļļu ceļošana Rīgā aizsākās tikai 16. gs., kad pilsētā ieceļoja zeļļi no Ziemeļvācijas, Prūsijas, Igaunijas.⁴

Tūrisma saimniecība turpināja attīstīties 17. gs. 1638. gadā Rīgas pilsētas robežās bija 8 krogi, bet laikposmā no 1681. līdz 1710. gadam to skaits pieauga līdz trīsdesmit trīs.⁵ 17. gs. sākumā Rīgā bija tikai viena pilsētas viesnīca, kas atradās Lielajā Smilšu ielā. 1642. gadā Rīgas maģistrāts atvēlēja vietu viesnīcas ierīkošanai aiz pilsētas robežas. Tā bija paredzēta kā Maskavas cara tirgotāju apmešanās vieta, un tādēļ tika saukta arī par “Maskavas namu”. Šajā viesnīcā bija divas istabas pārnakšņošanai astoņiem cilvēkiem, bet ceļotāju īpaša pieplūduma laikā tajās nakšņoja pat 14 viesi.⁶ Arī ebrejiem bija sava uzturēšanās vieta Rīgā, tā saucamais ebreju nams, kas dokumentos minēts 1643. gadā. Vēsturniece R. Brambe, komentējot faktu, ka viesnīca Lielajā Smilšu ielā bija vienīgā Rīgā un ienākumi no tās tik niecīgi, ka Rīgas rāte 1653. gadā nolēma šo namu likvidēt, secina, ka ieceļotāji līdz pat 18. gs. Rīgas viesnīcās apmetušies reti un naktsmītņi biežāk meklējuši pie pazīstamiem Rīgas namniekiem.⁷ Tomēr 1763. gadā Rīgā tika ierīkota jaunā Pēterburgas viesnīca.⁸

Tūrisma attīstība Eiropā, aristokrātu iecienītā ārstēšanās sanatorijās un kūrortos ienes jaunas nianses arī ceļojumu attīstībā Latvijā. 1795. gadā Baldonē iekārtota un atklāta pirmā vannu māja ar 12 koka vannām ārstēšanās procedūrām.⁹ 1796. gadā ārsts Laugenbeks (*Laugenbeck*) sūtīja slimniekus ārstēties uz sērūdeņraža svētavotu pie Ķemeru mežsarga mājām.¹⁰ Tā tika likti pamati divu Latvijas kūrortu – Baldones un Ķemeru – tālākai attīstībai. Iepriekšējos gadsimtos saskatāmi tikai tūrisma attīstības paši pirmsākumi, bet 19. gs. jau vērojama plaša un daudzpusīga tūrisma attīstība. Tūristus no citām vietām interesēja Zāļu tirgus, kas Rīgā notika ik gadus 22. jūnijā. Gadsimta 20. gados uz to sabrauca zemnieki pat no 20–60 km attālām vietām. 1836. gada vasarā Rīgā ieradās tūristi, lai apmeklētu Baltijas pirmos mūzikas svētkus, kuros piedalījās mūziķi un dziedātāji no Rēveles, Tērbatas, Pērnavas, Jelgavas, Liepājas un Valmieras.¹¹ Palielinoties iebraucēju plūsmai, pieauga arī viesnīcu skaits pilsētā. Tā, piemēram, 1864. gadā Rīgas iekšpilsētā jau bija atvērtas 13 viesnīcas. Pēc pilsētas vaļņu nojaukšanas jaunas un tam laikam modernas viesnīcas cēla

arī jaunizveidotajā bulvāru lokā. Pēterburgas viesnīca, kura atradās tagadējā Pils laukumā 4, bija pati lepnākā viesnīca Rīgā. Tajā apmetās Rīgā iebraukušās slavenības.¹² Gadsimta beigās Rīgā darbojās arī tādas pazīstamas viesnīcas kā Londonas, Romas, Aleksandra, Belvederas viesnīca un Komerccviesnīca. 1880. gadā ceļotāju informēšanai tika izdots pirmais zināmais Rīgas ceļvedis vācu valodā,¹³ kā arī iespiesti pilsētas plāni. Tajos bija ievietota tūristiem vajadzīgā informācija – ielu un laukumu nosaukumi, tūrisma objekti: pils, baznīcas, teātri, tirgus un tūristus apkalpojošās iestādes – viesnīcas, birža, muiža, policija, stacija, telegrāfs u.c.¹⁴ 1901. gadā Rīgas adresu grāmatā minētas jau 25 viesnīcas.¹⁵

19. gs. sākumā arvien iecienītāka kļuva rīdzinieku atpūta Kurzemes jūrmalā (Pļieņciemā), vēlāk arī Rīgas un Vidzemes jūrmalā (Dubultos, Neibādē, Vecāķos). Sākumā atpūtnieki ceļoja individuāli, izmantojot diližansu un tvaikoņu satiksmi. 19. gs. otrajā pusē atpūtas izbraukumi ārpus Rīgas ieguva masveidīgāku raksturu. To veicināja dzelzceļa līniju atklāšana. 1877. gadā no Rīgas uz Majoriem jau kursēja seši vilcieni dienā. Jāpiezīmē, ka ievērojamais tūrisma kustības veicinātājs un organizators Latvijas Republikas laikā Kārlis Vanags par tūrisma kustības sākumu Latvijā uzskata 1862. gadu, kad organizācijas sāka rīkot sistemātiskas ekskursijas. Šajā gadā Dzelzceļa sabiedrība Ogrē noīrēja 2 pūrvieta zemes, kur ierīkoja kājceļņus, uzcēla paviljonu, restorānu, laipas pāri upei un sāka organizēt speciālus atpūtas vilcienus svētdienās un svētku dienās. No 1862. gada tika rīkoti arī izpriecas izbraukumi ar tvaikoni "Vajen".¹⁶

Līdz pat Pirmajam pasaules karam tūrisms bija vairāk saistīts ar kūrortu attīstību, un šajā laikā par lielāko atpūtas vietu veidojās Rīgas jūrmala. 19. gs. sākumā Rīgas jūrmalu apmeklēja galvenokārt rīdzinieki, bet gadsimta beigās un 20. gs. sākumā daudz atpūtnieku ieradās no citām Krievijas guberņām un arī no ārvalstīm. Peldviesu skaits Rīgas jūrmalā 1914. gadā tiek vērtēts no 61 līdz 70 tūkstošiem.¹⁷

Tūrisma uzplaukums neatkarīgajā Latvijā (1920–1940)

Pēc Brīvības cīņām, iestājoties mieram, iedzīvotāji no jauna sāka interesēties par ceļojumiem. Tas izskaidrojams gan ar tūrisma kustības aktivizēšanos Eiropā pēc Pirmā pasaules kara, gan ar transporta attīstību, gan arī ar Latvijas iedzīvotāju patriotisma un izglītības līmeņa pieaugumu. Pieaugot vēlmei ceļot, radās nepieciešamība ceļotājiem organizēties tūristu kopās. Tā 20. gados Rīgā nodibinājās īpašas organizācijas – Latvijas tūristu biedrība (dib. 1924), Pirmā Latvijas tūristu biedrība, Latvijas centrālā tūristu biedrība un Rīgas starptautiskā ekskursiju biedrība (dib. 1929), bet 30. gados – sporta biedrība "Dzimtenes ceļinieki", Latvijas ebreju tūristu biedrība (dib. 1930), Latvijas ekskursiju biedrība (dib. 1931), Latvijas tūristu klubs (dib. 1933). Šādas biedrības veidojās arī ārpus galvaspilsētas – Latgales tūristu biedrība Daugavpilī, Tūrisma veicināšanas biedrība Valmierā, Cēsu un Siguldas kūrortu komitejas. Biedrības var uzskatīt par tālaika ceļojumu operatoriem un aģentiem, lai gan tās bija sabiedriskas organizācijas, nevis komercuzņēmumi. Visrosīgākās biedrības bija Latvijas tūristu

biedrība un Latvijas centrālā tūristu biedrība. Minētās organizācijas veica vispusīgu darbību: organizēja un reklamēja ceļojumus pa Latviju un ārzemēm, izdeva tūristu ceļvežus, iekārtoja tūrisma objektos un dzelzceļa stacijās informācijas vitrīnas, atvēra tūristu mītnes, organizēja gidu kursus un izdeva tūrisma žurnālus. 1929. gadā Latvijas tūrisma organizāciju pirmais delegāts, kas pārstāvēja Latvijas centrālo tūristu biedrību, piedalījās Starptautiskajā oficiālā tūrisma propagandas orgānu ūnijas konferencē Varšavā. Tajā arī Latviju uzņēma par šīs organizācijas locekli.¹⁸

Visaktīvāk tūristu biedrības darbojās 30. gadu sākumā. **Latvijas tūristu biedrība**, kuras dibinātāju vidū bija Latvijas tūrisma kustības pamatlicēji Otto Krolls un Kārlis Vanags, pirmā sāka rīkot organizētas ekskursijas un apmācīt gidus. Tās dibināšanas protokolā rakstīts: “Turpmākā darbībā, vispirms ņemot vērā tos apstākļus, ka ļoti bieži ekskursanti iebraukuši no laukiem, kā arī no provinces pilsētām, daudz laika un enerģijas patērē ievērojamu vietu uzmeklēšanā attiecīgu norādījumu trūkuma dēļ, tamdēļ sapulce uzliek valdei par pienākumu gādāt, ka ekskursanti no laukiem un provinces pilsētām tiktu uzaicināti griezties biedrībā dēļ aizrādījumiem un paskaidrojumiem, kā arī ekskursantu grupām dot attiecīgus pavadoņus – speciālistus, spējīgus sniegt attiecīgus paskaidrojumus.”¹⁹ 1926. gadā Latvijas tūristu biedrība organizēja pirmās ekskursijas pa Rīgu un tās muzejiem, bet 1927. gadā tā jau vadīja ārzemnieku ekskursijas pa Rīgu. Palielinājās arī biedrības budžets. 1927. gadā tas bija Ls 6000, bet 1931. gadā – jau Ls 10 000. Latvijas tūristu biedrība uzsāka arī starptautisku darbību un 1930. gadā tika uzņemta par biedru Starptautiskajā tūrisma līgā Romā. 1930. un 1931. gadā biedrība K. Vanaga redakcijā sāka izdot pirmo speciālo tūrisma izdevumu Latvijā – žurnālu “Tūrists”. 1930. gadā iznāca četri žurnāla numuri, bet 1931. gadā – divi. 1930. gadā biedrība noorganizēja tikai trīs ekskursijas Latvijā un vienu ārzemēs, 1932. gadā – jau deviņas ekskursijas, to skaitā divas ārzemju 100 dalībniekiem. 1933. gadā – septiņas ekskursijas, to skaitā trīs ārzemju ekskursijas 279 dalībniekiem, 1934. gadā – desmit ekskursijas 250 dalībniekiem. 1932. gadā Latvijas tūristu biedrība izdeva propagandas materiālus “*June, July and August on the Baltic Rieviera – Latvia*” un “*Rīga – the Capital of Latvia*”. 1933. gadā biedrība, lai iegūtu līdzekļus savai darbībai, organizēja loteriju, kuras galvenā balva bija automobilis. Latvijas tūristu biedrība rīkoja arī ceļojumu filmu izrādes operā.²⁰ 1934. gadā biedrība izdeva Rīgas plānus un brošūras par Latviju angļu un vācu valodā, tūrista kalendāru 1934. gadam ar iecerētajiem ekskursiju maršrutiem 1500 eksemplāros.²¹

Latvijas centrālā tūristu biedrība bija pārējo tūrisma biedrību oficiālā pārstāvniecība un koordinācijas centrs. Atšķirībā no ierindas biedrībām, kas tikai rīkoja ekskursijas, “centrālās biedrības mērķis un uzdevumi ir propagandēt Latviju kā tūrisma zemi un veicināt tūrismu Latvijā”.²² 1933. gadā minētā organizācija apvienoja 174 biedrus. To vidū bija deviņi juridiskie biedri – Latvijas automobiļu un aero klubs, Latvijas pasta, telegrāfa un telefona darbinieku biedrība, Latvijas jaunatnes sarkanais krusts, Latvijas tūristu biedrība, Jaunatnes kristīgā savienība,

Valsts ceļojumu un transporta birojs "Ceļtrans", Latvijas Universitātes studentu padome, Cēsu kūrorta komiteja. Tā pavisam Latvijas centrālā tūristu biedrība apvienoja 12 000 biedru.²³ Jau 1929. gadā Centrālā tūristu biedrība atvēra pirmo ceļojumu biroju stacijā Rīga I. Tādēļ jāuzsver, ka tūrisma industrijas īpašais uzņēmuma tips – tūristu informācijas birojs – Latvijā pirmo reizi sāka darboties jau 1929. gadā. 1931. gada pārskatā biroja darbība raksturota šādi: "Šai sezonā gandrīz ik dienas birojā ierodas vairāk kā 10 Rīgā iebraukuši pilsoņi, kas interesējas par Rīgas pansijām un viesnīcām".²⁴ 1933. gadā šā biroja uzturēšanai Latvijas Tūrisma veicināšanas fonds piešķīra Ls 1000 pabalstu.²⁵ Izmantojot šo biedrību, Tūrisma fonds pārskaitīja līdzekļus tās sastāvā ietilpstošajām organizācijām. Ar Centrālās tūristu biedrības atbalstu 1933. gadā tika atvērts suvenīru kiosks Rīgā, ierīkotas tūristu informācijas vitrīnas ekskursiju objektos Liepājā, Bulduros, Kandavā, kā arī Stendes un citās dzelzceļa stacijās. 1932. gadā biedrības pārskatā atspoguļoti šādi darbības virzieni: 1) vietējo ekskursiju rīkošana un Latvijas – tūristu zemes – intensīva propaganda; 2) Latvijas – tūrisma zemes – propaganda ārzemēs; 3) 14 ekskursijas pa Latviju un Rīgu, kurās piedalījās 479 dalībnieki; 4) izdotā grāmata "Tūristu maršruti Latvijā"; 5) sakari ar 31 ārvalstu organizāciju, divas ārzemju ekskursijas, kurās piedalījās 21 dalībnieki.²⁶

Sākot no 1933. gada janvāra, Latvijas centrālā tūristu biedrība svētdienās organizēja regulāras ekskursijas pa Vecrīgu gidu pavadībā. 1933. gadā pavisam notika 16 ekskursijas pa Latviju, kurās piedalījās 483 dalībnieki, 19 Rīgas apskates 288 dalībniekiem un divas ārzemju ekskursijas 39 dalībniekiem. Tātad pavisam kopā – 37 ekskursijas 810 dalībniekiem. 1934. gadā biedrība organizēja 18 vietējās ekskursijas 500 dalībniekiem, to skaitā Rīgas apskates, trīs ārzemju ekskursijas 99 dalībniekiem. 1934. gada sezonā pavisam notika 21 ekskursija 599 dalībniekiem.²⁷

Rīgas starptautiskā ekskursiju biedrība jau 1929. gadā organizēja sešas vietējās ekskursijas, no tām četras pa Rīgu, un trīs uz ārzemēm. 1930. gadā tai bija 151 biedrs.²⁸ Ekskursijas rīkoja ne tikai uz vēsturiskiem objektiem, bet arī uz Rīgas elektrisko staciju, Rīgas mākslinieku grupas izstādi, botānisko dārzu. Rīgas starptautiskās ekskursiju biedrības darbību raksturo šādi rādītāji: 1929. gads – organizētas četras vietējās un divas ārzemju ekskursijas, kurās piedalījās 199 dalībnieki; 1930. gads – 10 vietējās ekskursijas 181 dalībniekam, to skaitā četras Rīgā 75 personām, un trīs ārzemju ekskursijas; 1931. gads – deviņas vietējās ekskursijas 168 dalībniekiem; 1932. gads – piecas vietējās ekskursijas 201 dalībniekam, divas ārzemju 22 dalībniekiem; 1933. gads – sešas ekskursijas 276 dalībniekiem, to skaitā divas ārzemju.²⁹

Latvijas ekskursiju biedrība, kas darbojās no 1931. līdz 1935. gadam, aktīvi organizēja ekskursijas pa Latviju un uz ārzemēm. Biedrības protokolu grāmata sniedz ziņas, ka biedrība rūpējusies par Kokneses pilsdrupu izmantošanu, atvērusi tur kiosku un, izplatoties baumām par apslēptu mantu, lūgusi atļaut izdarīt arheoloģiskos izrakumus, kā arī ierīkojusi kāpnes. 1932. gadā Latvijas ekskursiju biedrība iekārtojusi piecas tūristu informācijas

vitrīnas Ogres, Kokneses, Pļaviņu stacijās un divas – Kokneses pilsdrupās, kā arī tūristu mītņi Turaidā. Sākot no 1933. gada janvāra, biedrība izdeva žurnālu “Ekskursants”. Tas iznāca līdz 1937. gadam, kopā 21 numurs. 1934. gadā Latvijas ekskursiju biedrība budžetā plānoja Ls 3690,38 lielus ienākumus (sk. 1. tab.).

1935. gada februārī biedrība nolēma ar 10-15 pajām pat iestāties Latvijas kino rūpniecības sabiedrībā “Latvijas filma”.³⁰

Viena no aktīvākajām nacionālajām tūristu biedrībām bija **Latvijas ebreju tūristu biedrība**, kas reģistrēta 1930. gadā. Jau 1931. gadā biedrība organizēja 19 ekskursijas 322 dalībniekiem. Pārskats par biedrības darbu 1933. gadā liecina,

1. tabula

Latvijas ekskursiju biedrības 1934. gada budžets*

Ienākumi / Izdevumi	Summa latos
Ienākumi	
Atlikums kasē no 1933. gada	200,38
Iestāšanās maksa (1 Ls) un biedru naudas (2 Ls)	40,00
Atlikums no vietējām ekskursijām	50,00
Atlikums no ārzemju ekskursijām	400,00
Kokneses kioska noma	120,00
Žurnāla “Ekskursants” izdošana	1100,00
K. Vanaga brošūras “10 maršruti slēpotājiem Latvijā” izdošana	250,00
K. Vanaga brošūras “20 maršruti Latvijā” izdošana	300,00
Maksa par Turaidas tūristu mītnes lietošanu	30,00
Tūrisma veicināšanas fonda pabalsts:	
1) Turaidas skatu torņa ierīkošanai	1000,00
2) “Ekskursanta” klišeju atpirkšanai	200,00
Kopā ieņēmumi	2690,38
Izdevumi	
Ogres stacijas vitrīnas ierīkošana un Kokneses un Pļaviņu staciju vitrīnu uzturēšana un papildināšana	50,00
Kokneses prospekta izdošana	70,00
Kokneses pilsdrupu labiekārtošana	120,00
Kokneses kioska īre	80,00
Žurnāla “Ekskursants” izdošana	1200,00
Kancelejas vajadzībām	110,00
Brošūras “Desmit maršruti slēpotājiem” izdošana	400,00
Brošūras “Divdesmit maršruti slēpotājiem” izdošana	500,00
Biroja telpu noma	120,00
Turaidas skatu torņa ierīkošana	1000,00
Atlikums uz 1935. gada 1.janvāri	40,38
Kopā izdevumi	3690,38

* Sast. pēc LVVA, 1799. f., 1. apr., 236. l., 12., 13. lp.

ka togad sarīkotas 17 ekskursijas un septiņas zinātniskas ekskursijas. To kopējais dalībnieku skaits – 793. Biedrība 1933. gadā organizēja ekskursijas uz ārzemēm – Roņu salu Igaunijā un toreizējo Polijas pilsētu Viļņu. 1934. gada vasarā Ebreju tūristu biedrība sarīkoja 12 ekskursijas pa Latviju, trīs ekskursijas uz Rīgas izstādēm, trīs uz muzejiem, divas uz rūpniecības uzņēmumiem. Kopā minētajās ekskursijās piedalījušies 623 dalībnieki. Biedrība aktīvi piedalījās Latvijas – tūrisma un kūrortu zemes – propagandā un par saviem līdzekļiem ivritā izdeva ilustrētu vadoni “Rīga un Latvijas kūrorti” un “Almanahu kultūras un tūrisma veicināšanai Latvijā”. Biedrība uzņēmusi trīs Lietuvas ebreju grupas.³¹

Tiek lēsts, ka tūristu skaits 30. gadu sākumā sasniedza pat 500 000–700 000.³² Šis fakts un tūrisma biedrību aktīvā un daudzpusīgā darbība apliecina vietējā tūrisma uzplaukumu Latvijas Republikā.

Pēc K. Ulmaņa valsts apvērsuma 1934. un 1935. gadā tika slēgtas tūrisma biedrības. To funkcijas pārņēma Tūrisma birojs, kurš 1939. gadā izveidoja Rīgas tūristu biedrību, kas darbojās līdz pat 1940. gadam, kad Latviju okupēja Padomju Savienība.

Sākot ar 30. gadiem, tūrisma attīstībā liela nozīme bija **valsts institūcijām**. 1931. gadā Iekšlietu ministrijas sastāvā izveidoja Emigrācijas un tūrisma nodaļu, kuras struktūrā sāka darboties Tūrisma birojs. Emigrācijas un tūrisma nodaļu līdz 1938. gadam finansēja Tūrisma fonds, kura ienākumus veidoja nodevas no ārzemju pasēm. Tūrisma birojs organizēja un vadīja galvenokārt vietējo tūrisma, izdodot tūrisma veltītu grāmatu sēriju “Tūrista bibliotēka”, noteikumus par tūristu apmetnēm un gidu darbību, sarīkojot gidu kursus, uzsākot tūristu uzskaiti un apkopojot tūrisma statistiku. Savukārt ar starptautisko tūrisma nodarbojās Valsts dzelzceļu ceļojumu birojs “Ceļtrans”. Pēc tūristu biedrību likvidēšanas autoritārajā Latvijā Tūrisma birojs organizēja ekskursijas un uzņēma ārzemju viesus, bet no 1936. gada sāka arī izdot ikmēneša žurnālu – “Tūrisma Biroja Apskats”, kurš iznāca līdz pat 1940. gadam. 1937. gada aprīlī Tūrisma birojs tika pakļauts Sabiedrisko lietu ministrijai, bet 1938. gadā kļuva par šīs ministrijas Sabiedriski kulturālā departamenta Tūrisma nodaļu. 1935. gadā Tūrisma birojs Rīgā sarīkoja pirmo nacionālo izstādi “Apceļo dzimto zemi!”, kuru apmeklēja 13 000, bet 1936. gadā otro izstādi – 18 000 viesu.³³

Tūrisma birojs, vēlāk nodaļa pārņēma arī ekskursiju organizēšanu, kas pirms K. Ulmaņa apvērsuma atradās tūrisma biedrību pārziņā. Ekskursiju un dalībnieku skaits krietni pārspēja 30. gadu sākumā tūristu biedrību rīkoto ekskursiju rādītājus. 1935. gadā tika organizētas 25 ekskursijas 993 dalībniekiem, 1936. gadā – 50 ekskursijas 1637 dalībniekiem,³⁴ 1937. gadā – 57 ekskursijas 2661 dalībniekam.³⁵

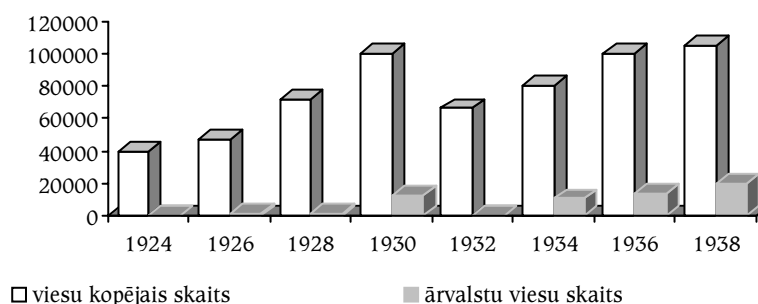
1937. gadā tika izveidota valsts Tūrisma komiteja, kura apvienoja tūrisma iesaistīto ministriju, dienestu un uzņēmumu pārstāvjus.³⁶ 1939. gadā tika noslēgta Baltijas valstu tūrisma antante, kuras uzdevums bija atvieglot ceļošanu Latvijā, Lietuvā, Igaunijā un koordinēt tūrisma darbību.³⁷

30. gadu otrajā pusē tūrisma informācijas centrs bija Rīgas pilsētas valde, kurā darbojās tūrisma lietu pārzinis, un Sabiedrisko lietu ministrijas Tūrisma nodaļa.

Par tūrisma industrijas uzņēmumu veidošanos un darbību liecina 1935. gadā veiktā viesnīcu uzskaitē.³⁸ Lielākā daļa – 60 % visu Rīgas pilsētas viesnīcu un 70 % krodzniecības uzņēmumu tika atvērti laikā no 1926. gada līdz 1935. gadam. Tūrisma uzņēmumi Latvijas statistikas materiālos iekļauti viesu uzņemšanas nozarē. Tās īpatsvars pārējo tirdzniecības uzņēmumu vidū nebija liels – 2754 uzņēmumi (6 %) un 7654 nodarbinātie (8 %). Līdzīga situācija bija Rīgas pilsētā, kur viesu uzņemšanā darbojās 873 uzņēmumi (5 %) un 3256 strādājošie (7 %). Tomēr Rīga koncentrēja 32 % no valsts viesu uzņemšanas uzņēmumiem un 43 % nodarbināto šajā nozarē.

No Rīgas 873 uzņēmumiem lielākā daļa (576) piederēja viesnīcu un līdzīgu uzņēmumu grupai, bet 297 – krodzniecības uzņēmumiem. Rīgas pilsētā 1935. gadā pavisam bija 576 viesnīcas, mēbelētas istabas, pansijas un iebraucamās vietas, kurās bija nodarbināti 995 strādājoši, to skaitā 390 algotas personas. Lielākā daļa šo uzņēmumu bija mēbelētas istabas un pansijas (pie tām pieskaitīja arī tūristu mītnes), kuras vairāk izīrēja vietējiem iedzīvotājiem, nevis pilsētas viesiem. Tirdzniecības statistikas autori paši viesnīcu darbību 1935. gadā vērtē šādi: “Viesnīcu kā patstāvīgu uzņēmumu pie mums nav samērā daudz, un provincē tās bieži personāla ziņā apvienotas ar krodzniecības uzņēmumiem, klubiem un labierīcību ziņā dažkārt neatšķiras no vienkāršām iebraucamām vietām.”³⁹ Viesnīcas bija nelielas – tikai vienā uzņēmumā bija nodarbinātas 188 personas, bet pārējos 539 uzņēmumos bija viens vai divi strādājošie.

Kā redzams 1. attēlā, viesu skaits Rīgas viesnīcās 20. gados pakāpeniski pieauga, sasniedzot maksimumu 1930. gadā, kad Rīgas viesnīcās pārņakšņoja 100 348 viesi, to skaitā 1254 ārzemnieki. 30. gadu sākumā samazinājās viesu skaits Rīgas viesnīcās, 1933. gadā noslīdot līdz 35 000, bet 30. gadu beigās tas gandrīz trīskāršojās. 1937. gadā Rīgas viesnīcās jau tika apkalpoti 108 000 viesu, no kuriem 18 000 bija ārzemnieki (17 %). Ārzemju viesi galvenokārt ieradās no Lietuvas, Vācijas, Igaunijas un Zviedrijas (2. att.). Rīgas labākajās viesnīcās –

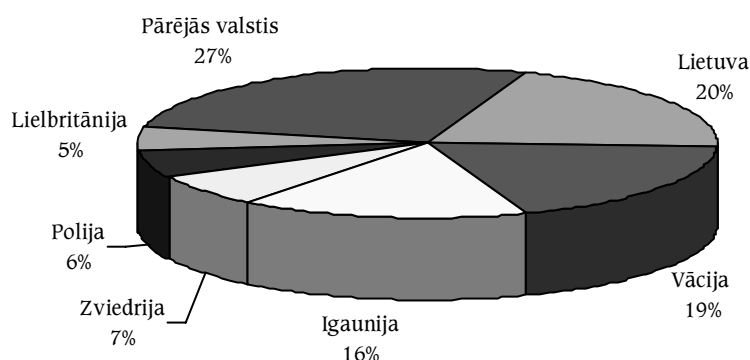

1. att. Viesu skaits Rīgas viesnīcās (1924–1938). Ziņas no “Rīgas pilsētas statistiskās gadagrāmatas” (1927–1934), “Galvaspilsētas Rīgas statistiskā gada grāmata 1938. g.”.

Romas viesnīcā, Pēterpils viesnīcā, Metropolē – ārzemju ceļotāji veidoja 80–90 % no visiem viesiem.

Ceļotāju uzņemšanai tika iekārtotas viesnīcas, tūristu mītnes un tūristu apmetnes, par kurām kalpoja lauku mājas, skolas un citas sabiedriskas iestādes.

2. att. Ārzemnieki Rīgas viesnīcās 1937. gadā. Sast. pēc LVVA, 2927.f., 3. apr., 145. l., 15. lp.

30. gadu beigās Latvijā darbojās vairāk nekā simts viesnīcu, bet Rīgā – nepilni divi desmiti (1935. gadā – 18, 1938. gadā – 15 viesnīcas). Tajās 1939. gadā bija 581 istaba ar 751 gultu. 1938. gadā Rīgas viesnīcās tika apkalpoti 105 000 viesu, kuru uzturēšanās ilgums ir bijis 157 000 gultasdienu.⁴⁰ Par tūristu mītņu nozīmi un izmantošanu Latvijā liecina 1939. gadā darbojušās 528 tūristu mītnes, kurās reģistrēti 89 000 pārnakšņojumu (2. tab.).

2. tabula

Tūristu mītnes un to darbība Latvijā (1930–1939)*

Gads	Skaits	Pārnakšņojumi
1933	168	8244
1934	...	7410
1935	410	15 000
1936	421	38 893
1937	457	57 240
1938	500	63 142
1939	528	89 418

* Sast. pēc Vanags K. Tūrisms. Kas katram jāzin par tūrismu? – R., 1938. – 13., 22., 24., 25. lpp.; Vanags K. Aizvadītais gads tūrisma darbā un nākotnes uzdevumi // Tūrisma Apskats. – 1939. – Nr. 1(37). – 2. lpp.; Reti rosīga tūrisma kustība Latvijā 1937. gadā // Turpat. – 1937/1938. – Nr. 12/1. – 6. lpp.; Vanags K. Pārskats par tūrisma kustību 1939. g. // Turpat. – 1940. – Nr. 1/2. – 10., 12. lpp.; Tūrisma kustība // Tūrisma Biroja Apskats. – 1936. – Nr. 2. – 1. lpp.

3. tabula

Vietu skaits un cenas Rīgas viesnīcās 1937. gadā*

Viesnīca	Istabu skaits	Gultasvietu skaits	Cenas (Ls)
Romas viesnīca Aspazijas bulvārī 4/5	66	84	4–12
“Bellevue” Raiņa bulvārī 33	72	72	2–6
“Excelsior” Gogoļa ielā 5	41		3–12
Pēterpils viesnīca Jāņa Čakstes laukumā 4	45	59	4,50–22
“Komercc” Aspazijas bulvārī 13	59	48	3,50–7
“Metropol” Aspazijas bulvārī 12	46		2–4
“Savoy” Marijas ielā 5	49		2–3
“Europa” Ķēniņa ielā 49	37	42	3–4,50
“Parks” Elizabetes 71/73	40	49	2–3
Baltā viesnīca Palasta ielā 5		22	2–6
“Liepāja” Ķēniņu ielā 53	13	20	2–3
“Tempo” Kr. Barona 20/22	69		2,50–4,50
“Astorija” Tērbatas 10/12	40		2–4
“Marss” Kr. Barona 28 a	54	55	2–4
Rīgas viesnīca Tērbatas 7	41		2–4,20

* Sast. pēc LVVA, 2927. f., 3. apr., 144. l., 4.–39. lp.

Tāpat kā visā valstī, arī Rīgā tika organizētas tūristu mītnes, lai tūristi, it īpaši jaunatne, varētu izmantot lētākas apmešanās vietas. 30. gadu otrajā pusē Rīgā darbojās Jaunatnes kristīgās savienības tūristu mītne ar 75 gultām un Izglītības ministrijas Ekskursantu nams ar 105 gultām, kur nakšņošana maksāja no 20 santīmiem līdz 1 latam. Salīdzinot ar Pēterpils viesnīcu, kur dārgākā nakšņošana izmaksāja Ls 22, tas tūristiem bija izdevīgi (3. tab.).

30. gados rīkoto ekskursiju maršruti bija ļoti daudzveidīgi un būtiski neatšķiras no mūsdienu tūrisma firmu piedāvātajiem maršrutiem. Piemēram, Rīgā tika organizētas ekskursijas uz Doma baznīcu, Rīgas muzejiem, Rīgas mākslas izstādēm, Pētera baznīcu, kā arī uz Rīgas tuvāko apkārtni — Baltezeru, Daugavas salām, Baldoni, Ogrī u.c.

4. tabula

Viesu skaits atsevišķās Rīgas viesnīcās 1936. gadā*

Viesnīca	Ārzemnieki	Iekšzemnieki	Kopā
Romas viesnīca	4821	615	5436
“Bellevue”	1514	8366	9880
“Excelsior”	1329	2076	3405
Pēterpils viesnīca	1279	130	1409
“Komerc”	1210	2141	3351
“Metropol”	1144	196	1340
“Savoy”	850	11 386	12 236
“Europa”	620	5076	5896
“Saulē”	194	6726	6920
“Parks”	181	10 791	10 972
Baltā viesnīca	113	6497	6610
“Liepāja”	110	3675	3785
“Tempo”	102	11 328	11 430
“Astorijs”	101	7598	7699
“Marss”	101	5549	5650
Frankfurtes viesnīca	68	16	84
Rīgas viesnīca	58	3699	3757
Kopā	13 795	85 865	99 660

* Sast. pēc LVVA, 2927. f., 3. apr., 144. l., 4.–32. lp.; 145. l., 20. lp.

5. tabula

Ārzemju ceļotāju izmantotais transporta veids 1936. gadā*

Transporta veids	Ceļotāju skaits	Īpatsvars (%)
Dzelzceļš	60 143	88,9
Ūdens ceļš	2807	4,2
Gaisa līnijas	1240	1,8
Motorizētie satiksmes līdzekļi	3467	5,1
Kopā iebruķuši	67 657	100

* Sast. pēc LVVA, 2927. f., 3. apr., 145. l., 17., 26. lp.

Ārpus Rīgas tika rīkotas ekskursijas uz Latvijas skaistākajām vietām Vidzemē: Cēsīm, Siguldu, Koknesi, Staburagu, Gauju, Carnikavu, Āraišiem, Līgatni, Raunu, Burtņiekem, Piebalgu; Kurzemē: Sabili, Kandavu, Usmas ezeru, Dundagu, Nīcu; Zemgalē: Rundāli, Jelgavu. Netika aizmirsta arī Latgale, kur rīdiniēki devās ekskursijās uz Krustpili, Preiļiem un Latgales ezeriem. Ārpus Latvijas organizēti

3. att. Rīgas pilsētas valdes tūrisma lietu pārziņa Viļa Zāģera 1937. gadā Rīgas pilsētas galvam apstiprināšanai iesniegtais Rīgas apskates maršruts.

LVVA, 2927. f., 3. apr., 152. l.

ceļojumi uz Igauniju, Lietuvu, Padomju Savienību, Franciju, Itāliju, Poliju, Vāciju, Somiju, Zviedriju un Holandi.

Ārzemju ceļotāji galvenais transporta līdzeklis 30. gados bija dzelzceļš (sk. 5. tab.). Dzelzceļa transports tika plaši izmantots arī vietējos ceļojumos. 1939. gadā Valsts dzelzceļa ceļojumu birojs organizēja 32 tūristu vilcienus, kuros ceļoja 17 903 ekskursiju dalībnieki. Šajā laikā iecienīti bija arī ceļojumi ar laivām un kuģiem gan pa Daugavu un Gauju, gan Rīgas līci. Tūristu kuģis "Banga" 1939. gadā 19 izbraukumos vizināja gandrīz 3000 ekskursantu.⁴³

- ³⁴ Tūrisma biroja ekskursiju bilance // Tūrisma Biroja Apskats. – 1936. – Nr. 11. – 6. lpp.
- ³⁵ Reti rosīga tūrisma kustība Latvijā 1937. gadā // Tūrisma Apskats. – 1937/1938. – Nr. 12/1. – 6. lpp.
- ³⁶ Jauni noteikumi tūrisma kustības pārraudzībai un darbības apvienošanai // Turpat. – 1. lpp.
- ³⁷ Noslēgta Baltijas valstu tūrisma antante // Turpat. – 1939. – Nr. 2. – 5. lpp.
- ³⁸ Pirmā tirdzniecības skaitīšana Latvijā 1935. gadā. I daļa: Valsts statistiskās pārvaldes izdevums / Sast. V. Salnais un J. Jurevics. – R., 1938. – 6. lpp.
- ³⁹ Turpat, 12. lpp.
- ⁴⁰ Galvaspilsētas Rīgas statistiskā gada grāmata 1938. g. – R., 1939. – 57. lpp.
- ⁴¹ *Vanags K.* Aizvadītais gads tūrisma darbā un nākotnes uzdevumi // Tūrisma Apskats. – 1939. – Nr. 1. – 7. lpp.
- ⁴² *Vanags K.* Pārskats par tūrisma kustību 1939. g. // Tūrisma Apskats. – 1940. – Nr. 1/2(50). – 10. lpp.
- ⁴³ Turpat, 10. lpp.

Maija Rozīte

THE DEVELOPMENT OF TOURISM IN LATVIA

The aim of the research is to study tourism as an industry and to describe features of tourism industry in different historic periods. The author's research is based on the work of tourism enterprises in Riga, but tourism processes in other parts of the territory of Latvia are analysed in the context of tourism development in Riga. Special attention was paid to the statistic data of the work of tourism enterprises, to get the comparative data pertaining to tourism industry in different periods. To fulfil the tasks of the work the records of archives, periodical issues of the previous years, published and unpublished data of Central Statistical Bureau of Latvia have been used.

Analysing tourism development in Latvia, the author draws a conclusion that it is possible to distinguish four periods in tourism history. 1. Travelling in Middle Ages and beginnings of tourism industry in the 19-th century; 2. The period of Independent State of Latvia (1920–1940); 3. The Soviet period (1946–1990); 4. Contemporary period (since 1991). Tourism management, types of tourism enterprises (public, state or private enterprises), types of tourism, the value and flows of travellers are different in each period. The first two periods are described in this article.

Riga has been connected with intensive trade and political links with other European countries and cities since its foundation. According to historians research, the first records about inns as places of accommodation in the territory of Latvia were found already in the records of the 13-th century, but the first hotel in Riga was mentioned in 1435. At that time the main travellers were merchants and apprentice. As traveller's movement grew, the network of inns developed. In Swedish records of 1638 there were mentioned 8 inns in Riga. In 1642 a hotel for Russian merchants was founded. Travelling in the territory of Latvia in the 17-th and 18-th century was connected with development of spas and resorts in Europe. In 1795 the first bathing establishment was founded in Baldone and in 1796 the first patients were furthered to Ķemeri. So the 18-th century can be regarded as a period

of prime origin of tourism because trips for health treatment are characteristic for that period. Tourism industry started to form in the 19-th century in Latvia, especially in its second half. In the beginning of the century rest places for summer residents were established in Kurzeme, Riga Seaside and Vidzeme seaside. In the second half of the century when railways developed trips to Ogre and Majori from Riga by railway, tourism became phenomenon of a mass character. 1862 is the year when the first excursions by train were organized. In 1901 there were 25 hotels in Riga, but the number of summer holiday-makers reached 70 thousand in Riga Seaside in 1914.

Steady growth of tourism was observed in the period of Independent Latvia state. The main feature of this period was that tourism was recognized as an important branch of economy and its organization and development politics got under state supervision. Tourist societies can be regarded as travel operators and agents of that time, though they were social organizations. Latvia Central Tourist Society, Latvia Tourist Society organized and promoted excursions in Riga, to other destinations of Latvia and abroad, issued guide-books, established information stands and tourist information office in Riga, organized guide courses, published tourism journals "*Tūrisma Apskats*" and "*Ekskursants*".

After 1931 Tourism department of the Ministry of Interior Affairs had a greater role in organizing and promoting tourism movement (since 1937 it was included into the Ministry of Social Affairs). This Tourism office supervised domestic tourism. State railway tourism office "*Celtrans*" dealt with international tourism which started to expand. The role of these offices grew after 1935, when social tourist societies were closed down. Already in 1928 special Tourism foundation was established. Its means were formed by taxes for foreign passports and used for developing of tourism facilities and for issuing propaganda materials. The main type of tourism was tourism on foot, by car and train to the most beautiful sights of Latvia and by boats along the rivers. This kind of tourism which was promoted as "Let's travel round the native land!" got phenomenon of mass character and according to the data the number of domestic tourists reached 185 thousand, but the number of foreign tourists 85 thousand. There were 15 hotels in Riga in 1938, where 105 thousand guests were served, but the length of the stay of guests was 157 thousand person-nights. Foreigners arrived in Riga, had a rest in Riga Seaside and went on radial trips to Sigulda and Cēsis. They came mostly from Lithuania, Germany and Estonia. In 1937 the State Tourism Committee was founded which was formed by representatives of the ministries, offices and enterprises connected with tourism, in order to coordinate tourism work. Soviet period brought great changes in tourism industry and tourist movement.